

## СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

Османова А. М., Османов Д. М.

### ВСТУП

Інклюзивна освіта є однією з ключових тенденцій сучасного освітнього процесу, спрямованою на інтеграцію осіб із різними освітніми потребами в загальне та спеціалізоване навчальне середовище. У цьому контексті значущим є соціально-психологічний супровід персоналу освітнього середовища – викладачів, керівників структурних підрозділів та адміністративних працівників, які створюють умови для ефективного навчання, розвитку та міжособистісної взаємодії здобувачів.

Інклюзивне середовище в закладах музичної освіти сприяє формуванню інтелектуальних, мовленнєвих, соціальних та емоційних компетентностей здобувачів, одночасно підвищуючи рівень толерантності, емпатії, альтруїстичної поведінки та здатності до конструктивної співпраці. Це забезпечує зміцнення демократичних цінностей та формування сприятливого соціокультурного середовища.

Водночас організація інклюзивного навчання в музичних академіях супроводжується низкою викликів, що стосуються професійної компетентності персоналу, його здатності до соціально-психологічного супроводу здобувачів і управління інклюзивними практиками. Актуальність дослідження соціально-психологічних аспектів підтримки інклюзивного середовища визначається потребою науково обґрунтованих підходів, які забезпечують ефективну взаємодію викладачів, керівників підрозділів і адміністрації, сприяють гармонійному розвитку та соціальній інтеграції здобувачів із різними освітніми потребами.

Особливої значущості ця проблема набуває в умовах сучасних соціальних викликів – наслідків пандемії, воєнних дій, емоційного перенавантаження та зростання рівня тривожності серед здобувачів. Це підкреслює необхідність формування системи соціально-психологічної підтримки персоналу, яка сприятиме стабільності, ефективній комунікації та розвитку позитивної взаємодії в інклюзивному середовищі. Таким чином, дослідження соціально-психологічних аспектів підтримки інклюзивного середовища в закладах музичної освіти є актуальним і

необхідним для підвищення ефективності навчального процесу та забезпечення всебічної підтримки здобувачів.

### **1. Теоретико-концептуальні основи соціально-психологічної підтримки інклюзивного середовища в закладах музичної освіти**

Сучасні процеси глобалізації, трансформації економіки та соціальної сфери, а також зміни у розвитку особистості спричинили оновлення практично всіх сфер суспільного життя. Особливих змін зазнала система освіти, яка виступає фундаментом розвитку інформаційного та культурного суспільства. Сучасна освіта повинна забезпечувати доступність і рівні можливості для всіх здобувачів знань незалежно від віку, мовних особливостей, соціального походження чи індивідуальних потреб.

У другій половині ХХ століття у відповідь на ці виклики почала формуватися концепція інклюзивної освіти, яка створює умови для спільного навчання, розвитку та професійного становлення здобувачів з різними освітніми потребами. Розвиток інклюзивної освіти відображає рівень гуманності та толерантності суспільства, його здатність підтримувати індивідуальні особливості та забезпечувати соціальну інтеграцію.

Особливої уваги потребує впровадження інклюзивних підходів у закладах музичної освіти, де соціально-психологічна підтримка персоналу (викладачів, керівників структурних підрозділів, адміністрації) стає ключовим чинником формування сприятливого навчального середовища. Високий рівень професійної компетентності педагогів у сфері інклюзії передбачає дотримання принципів толерантності, поваги до індивідуальних особливостей кожного здобувача, а також відсутність упереджень та дискримінації. Це забезпечує розвиток навчального середовища, у якому кожен здобувач може відчувати себе прийнятим, підтриманим та мотивованим до навчання й самореалізації.

У контексті зазначених трансформацій особливої актуальності набуває осмислення сутності інклюзивного освітнього середовища як теоретико-методологічної основи сучасної освіти. Інклюзивне освітнє середовище ґрунтується на гуманістичній методології, спрямованій на розвиток особистості та визнання її унікальності, неповторності й права на реалізацію власних освітніх потреб у процесі організації спільної навчальної діяльності та повсякденного життя відповідно до вікових і індивідуальних особливостей<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник. авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

У міжнародному освітньому дискурсі інклюзія розглядається як динамічний та трансформаційний процес. Згідно з підходами ЮНЕСКО, вона передбачає формування позитивного ставлення до різноманітності в освітньому просторі та сприйняття індивідуальних відмінностей не як перешкод, а як потенціалу для розвитку. Такий підхід акцентує увагу на необхідності адаптації освітньої системи до потреб здобувачів освіти, а не навпаки, що підкреслює системний характер інклюзивних змін. В наукових дослідженнях інклюзія трактована не лише як сукупність організаційних або технічних заходів, а як цілісна філософія освіти, заснована на принципах рівності, доступності та поваги до різноманітності учасників освітнього процесу<sup>2</sup>.

У цьому контексті важливим є посилання на міжнародні документи, які визначають базові принципи інклюзивної освіти. Зокрема, у «Саламанській декларації» (ЮНЕСКО, 1994) та «Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю» (2006) наголошується на таких положеннях:

- визнання права кожного здобувача освіти на навчання та забезпечення фізичної, інформаційної та економічної доступності освітніх послуг;

дотримання принципу недискримінації, заборона будь-якої форми дискримінації, створення рівних можливостей, протидія булінгу та стигматизації, а також забезпечення підтримки всіх учасників освітнього процесу незалежно від національності, віку, мови, індивідуальних особливостей, соціального походження чи місця проживання;

- безперервне вдосконалення освітніх програм, методик і структур для врахування прав і потреб здобувачів освіти;

- інклюзія як ключовий елемент стратегії формування інклюзивного суспільства, що передбачає постійний розвиток та оновлення освітніх практик<sup>3</sup>.

У вітчизняному науково-педагогічному просторі інклюзивна освіта також розглядається як багатовимірний процес. Зокрема, у посібнику М. Порошенко інклюзивна освіта визначається як комплексна система забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання у закладах освіти на засадах особистісно орієнтованих методів, з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів у навчально-пізнавальній діяльності. Такий підхід акцентує увагу на необхідності створення освітнього середовища, яке сприяє розвитку

---

<sup>2</sup> Берегова М. І. Понятійно-термінологічна основа вивчення інклюзивної освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. 3. С. 23–27.

<sup>3</sup> Порошенко М. А. *Інклюзивна освіта: навчальний посібник*. К. : ТОВ «Агенство Україна», 2019. 300 с.

потенціалу кожної особистості та забезпечує її активну участь у навчальному процесі.

Сучасне трактування інклюзивної освіти виходить за межі нормальної інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в освітні заклади. Воно охоплює комплекс взаємопов'язаних аспектів – від формування фізично доступного освітнього простору до створення сприятливого соціально-психологічного клімату, а також упровадження адаптивних і гнучких освітніх програм. В умовах закладів музичної освіти ці вимоги набувають особливої значущості з огляду на специфіку навчальної діяльності, індивідуальний характер творчого розвитку та підвищене емоційне навантаження на здобувачів освіти.

У країнах Західної Європи реформування спеціальної освіти розпочалося ще у 70-х роках ХХ століття, що зумовило переосмислення підходів до навчання осіб з психофізичними порушеннями. Європейські науковці визначили інклюзивне навчання як провідний напрям забезпечення рівного доступу до освіти, що ґрунтується на принципах гуманізму, соціальної рівності та поваги до різноманіття<sup>4</sup>.

Вагомим кроком у розвитку інклюзивної освіти в Україні стало ухвалення у 2017 році Закону України «Про освіту», який закріпив право осіб з особливими освітніми потребами на індивідуальний підхід, комплексну підтримку та рівну участь в освітньому процесі. Таким чином, було сформовано правове підґрунтя для впровадження інклюзивних практик на всіх рівнях освіти, зокрема й у закладах вищої мистецької освіти.

Розвиток інклюзивної освіти в Україні здійснюється на державному, регіональному та місцевому рівнях, що дозволяє враховувати специфіку конкретних територій і освітніх спільнот. У межах процесів децентралізації органи місцевого самоврядування реалізують програми, спрямовані на фінансування безбар'єрного освітнього середовища, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, розвиток міжвідомчої взаємодії між закладами освіти, інклюзивно-ресурсними центрами, установами охорони здоров'я та соціального захисту. Важливим складником цих процесів є інформаційно-просвітницька діяльність, спрямована на формування позитивного суспільного ставлення до інклюзії<sup>5</sup>.

Отже, провідною передумовою успішної соціальної інтеграції здобувачів з особливими освітніми потребами є розвиток загального

---

<sup>4</sup> Потапюк Л. М. Дендак А. С. Теоретичні засади впровадження інклюзивної освіти у вітчизняний простір. 2023. С. 65–71.

<sup>5</sup> Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.03 – корекційна педагогіка / Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 640 с

безбар'єрного середовища. На рівні закладу музичної освіти це трансформується у створення адаптивного інклюзивного освітнього простору, здатного гнучко реагувати на різноманітні освітні, психологічні та соціальні потреби здобувачів.

Інклюзивна освіта формує підґрунтя для розвитку справедливого суспільства, у якому різноманітність розглядається як ресурс, а не як обмеження. У цьому контексті особливої ваги набуває роль персоналу освітнього середовища – викладачів, керівників структурних підрозділів та адміністрації, які забезпечують реалізацію інклюзивних підходів на практиці. Науковий аналіз поняття «інклюзивна освіта» засвідчує його багатовимірний і комплексний характер, що в межах сучасного наукового дискурсу розкривається через призму різних методологічних підходів, кожен із яких висвітлює окремі аспекти цього складного соціально-освітнього феномену.

У межах наукового осмислення інклюзивної освіти особливе значення мають методологічні підходи, які дозволяють розглядати її як складний і багаторівневий соціально-освітній феномен. Зокрема, у вітчизняному науковому дискурсі чітко виділяють системний та соціально-психологічний підходи, що взаємодоповнюють один одного й забезпечують цілісне розуміння інклюзивного освітнього середовища. У контексті закладів мистецької та вищої музичної освіти ці підходи формують теоретичну основу для аналізу специфіки взаємодії здобувачів освіти, педагогічного та управлінського персоналу, а також для організації освітнього процесу з урахуванням різноманіття індивідуальних освітніх і творчих потреб.

Системний підхід, представлений у працях А. Колупаєва, розглядає інклюзивну освіту як цілісну систему, що функціонує на основі взаємодії організаційного, змістового, методичного та соціального компонентів. У межах цього підходу інклюзивне освітнє середовище постає як складна адаптивна структура, здатна до трансформації відповідно до потреб усіх учасників освітнього процесу. За визначенням дослідниці, інклюзивна освіта є багатоаспектним процесом, спрямованим на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів, що реалізується через організацію навчання у закладах освіти із застосуванням особистісно орієнтованих та адаптованих освітніх технологій, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-професійної діяльності кожного здобувача освіти<sup>6</sup>.

Соціально-психологічний підхід, представлений у працях А. Колупаєвої та О. Таранченко, інтерпретує інклюзивну освіту як інструмент

---

<sup>6</sup> Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: «Самміт-Книга», 2009. С. 17.

соціальної інтеграції та формування інклюзивного академічного середовища. У межах цього підходу ключовий акцент зосереджується на психологічних особливостях міжособистісної та професійної взаємодії всіх учасників освітнього процесу, а також на формуванні інклюзивної культури в закладі освіти<sup>7</sup>. Водночас особлива увага приділяється розвитку установок толерантності, прийняття різноманітності та партнерства в освітньо-професійному середовищі закладів мистецької та вищої музичної освіти.

Компетентнісний підхід, представлений у дослідженні Е. Данілавічюте зосереджується на формуванні ключових і професійно значущих компетентностей здобувачів освіти в умовах інклюзивного освітнього середовища<sup>8</sup>. У межах цього підходу інклюзія розглядається не лише як умова засвоєння фахових знань і навичок, а й як простір розвитку соціальних, комунікативних та життєвих компетентностей, необхідних для успішної академічної, творчої та професійної самореалізації в мистецькій сфері.

Сучасні наукові дослідження дедалі частіше трактують інклюзивну освіту як динамічний процес трансформації освітньої системи, спрямований на забезпечення якісної освіти для кожного здобувача з урахуванням його індивідуальних освітніх потреб. Такий підхід передбачає не лише організаційні та інфраструктурні зміни, а й ґрунтовне переосмислення освітньої парадигми, оновлення методологічних засад навчального процесу, а також посилення уваги до професійного розвитку й психологічної готовності педагогічних і управлінських кадрів закладів мистецької та вищої музичної освіти.

Міжнародні дослідники, зокрема Тоні Бут та Мел Ейнськоу, автори концепції «Індекс інклюзії», розширюють розуміння інклюзивної освіти, визначаючи її як безперервний процес розвитку освітньої системи, спрямований на активне залучення всіх учасників освітнього процесу. В основі такого підходу лежать принципи поваги до різноманітності, соціальної справедливості та забезпечення рівних можливостей для академічного й професійного зростання в освітньо-професійному середовищі<sup>9</sup>.

---

<sup>7</sup> Колупасва А. А., Таранченко О. М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: монографія. К.: ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

<sup>8</sup> Данілавічюте Е. А. Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. Особлива дитина: навчання і виховання. 2018. № 3. С. 7–19.

<sup>9</sup> Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб./ Тоні Бут; пер. з англ. К.: ТОВ Видавничий дім «Пляєди», 2015. 190 с.

Узагальнені теоретичні підходи до розуміння інклюзивної освіти створюють концептуальне підґрунтя для її осмислення в різних освітніх галузях, зокрема у сфері мистецької та музичної освіти. Перехід від загальноосвітнього контексту до спеціалізованих закладів вищої мистецької освіти зумовлює необхідність урахування специфіки навчальної діяльності, творчого характеру освітнього процесу та особливостей міжособистісної взаємодії в професійному музичному середовищі.

Зокрема, у дослідженні М. Ю. Лопатіної визначено, що для успішного розвитку інклюзивної музичної освіти в Україні необхідно реалізовувати комплекс міждисциплінарних заходів. Серед ключових напрямів авторка виділяє: фахову підготовку майбутніх педагогів музичного мистецтва до роботи з особами з особливими освітніми потребами; перепідготовку та підвищення кваліфікації діючих викладачів із метою набуття навичок діяльності в інклюзивному середовищі; застосування інтерактивних та інноваційних навчальних методів; адаптацію навчальних програм до індивідуальних потреб здобувачів; формування команд супроводу та індивідуальних програм розвитку; а також використання передового зарубіжного досвіду впровадження інклюзії у сфері мистецької підготовки. Ці положення підкреслюють залежність розвитку інклюзивного освітнього середовища від системної підтримки освітніх практик та компетентності персоналу музичних закладів<sup>10</sup>.

Аналіз сучасних наукових досліджень засвідчує, що ефективність інклюзивного освітнього середовища у закладах музичної освіти значною мірою зумовлюється рівнем готовності персоналу до професійної діяльності в умовах різноманітності та сформованістю інклюзивних установок. Важливу роль також відіграють здатність педагогічних працівників до професійної рефлексії й уміння адаптувати освітній процес відповідно до індивідуальних освітніх потреб здобувачів освіти. У цьому контексті інклюзія в музичній освіті постає як багатовимірний феномен, що інтегрує педагогічні, організаційні та соціально-психологічні компоненти і потребує системного та цілеспрямованого підходу до її впровадження й оптимізації.

Таким чином, забезпечення інклюзії в закладах музичної освіти постає як багаторівневий процес, що охоплює організаційні, методичні та соціально-психологічні аспекти й потребує системної координації дій усіх учасників освітнього процесу – від керівництва структурних підрозділів і викладачів до адміністративного та технічного персоналу. Реалізація такої комплексної моделі сприяє формуванню освітнього

---

<sup>10</sup> Лопатіна М. Ю. Основні напрями розвитку інклюзивної музичної освіти в Україні. *Імідж сучасного педагога*. 2021. (5(200), 102–108.

середовища, у якому різноманітність розглядається як ресурс творчого та професійного розвитку здобувачів освіти. Водночас персонал закладу отримує інструменти для цілеспрямованої та ефективної підтримки кожного учасника освітнього процесу.

## **2. Соціально-психологічна підтримка та оптимізація інклюзивного освітнього середовища в закладах музичної освіти**

Інклюзивне освітнє середовище в закладах мистецької та вищої музичної освіти є багаторівневим соціально-психологічним феноменом, який потребує цілеспрямованої підтримки як на рівні здобувачів освіти, так і на рівні педагогічного та управлінського персоналу. Соціально-психологічна підтримка спрямована на забезпечення безпечного та сприятливого клімату навчання, розвитку взаємоповаги, толерантності та професійної взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

У сучасних умовах реалізації інклюзивної освіти ефективність навчального процесу значною мірою визначається здатністю закладів музичної освіти організувати адаптивне освітнє середовище, яке враховує індивідуальні освітні потреби здобувачів освіти. Таке середовище сприяє розвитку творчого потенціалу та професійному зростанню здобувачів, а також забезпечує психологічне й соціальне благополуччя всього колективу. Досвід реалізації спеціальних структурних підрозділів у закладах вищої освіти, як показує дослідження Л. Ніколенко, демонструє важливість координації діяльності освітнього закладу та зовнішніх партнерів для забезпечення індивідуальної та групової підтримки здобувачів. Основними функціями таких підрозділів є організація навчання та підвищення кваліфікації викладачів і волонтерів, розробка та моніторинг індивідуальних навчальних планів, оцінка потреб здобувачів і ресурсів закладу, а також координація технічної, соціальної та правової підтримки<sup>11</sup>.

Досвід європейських та американських університетів свідчить про ефективність тьюторингу як форми соціально-психологічного супроводу здобувачів з особливими освітніми потребами. У межах цих практик використовується індивідуальна (private tutoring), групова (peer tutoring) та дистанційна (online tutoring) підтримка, що сприяє розвитку когнітивних, метакогнітивних, емоційних та соціальних компетентностей. Ключовим елементом є застосування методики скаффолдінгу, яка активізує участь здобувача у навчальному процесі та забезпечує послідовне нарощування знань і навичок. Особлива увага приділяється

---

<sup>11</sup> Ніколенко Л. Роль спеціального структурного підрозділу у формуванні інклюзивного освітнього простору закладів вищої освіти. *Cience and Education*, № 2, 2025.

адаптованим педагогічним підходам на лекційних, практичних та лабораторних заняттях, що враховують потреби студентів із комплексними психофізичними порушеннями та розладами аутистичного спектру.

Впровадження тьюторингу в освітніх закладах створює передумови для підвищення ефективності інклюзивного середовища, формує індивідуальні навчальні траєкторії здобувачів та забезпечує психологічну підтримку як на рівні студентів, так і на рівні викладачів і структурних підрозділів закладу<sup>12</sup>. Такий підхід може бути адаптований і для закладів музичної освіти, де важливо поєднувати академічне та творчо-професійне зростання здобувачів із комплексною підтримкою їхніх індивідуальних потреб.

У межах інклюзивного освітнього середовища закладів музичної освіти соціально-психологічна підтримка здобувачів з особливими освітніми потребами реалізується через комплекс конкретних практик та методик, що підтверджено сучасними дослідженнями<sup>13</sup>.

До ключових практик соціально-психологічної підтримки інклюзивного освітнього середовища в закладах музичної освіти належать:

*Індивідуальні психологічні консультації*, які виконують функцію первинної та поглибленої психологічної підтримки здобувачів. Вони спрямовані на розвиток самоусвідомлення, формування навичок емоційної саморегуляції, опрацювання індивідуальних труднощів у навчальній і виконавській діяльності, а також на вироблення адаптивних стратегій подолання стресових і фрустраційних ситуацій. У контексті музичної освіти такі консультації є особливо значущими для профілактики сценічної тривожності, емоційного виснаження та зниження навчальної мотивації.

*Групові тренінги та навчальні майстерні* орієнтовані на розвиток соціально-комунікативної компетентності та формування навичок конструктивної взаємодії у навчальному колективі. Вони сприяють розвитку емпатії, толерантності, здатності до командної роботи, взаємної підтримки та прийняття індивідуальних відмінностей. Застосування інтерактивних методів (рольові ігри, дискусії, рефлексивні вправи) дозволяє створити безпечний простір для соціального навчання й зменшення міжособистісної напруги.

---

<sup>12</sup> Нижник Т. Досвід впровадження тьюторингу в інклюзивній освіті у вищих навчальних закладах Європи та США. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Том 12, № 7. С. 57–62.

<sup>13</sup> Османова А. Острянюк Т. Соціально-психологічна підтримка та реабілітація здобувачів вищої освіти з інвалідністю. *Інклюзія і суспільство*. Випуск 1(9) 2025. С. 107–113.

*Менторські та тьюторські програми* забезпечують персоналізований супровід освітнього процесу та сприяють вибудовуванню індивідуальних навчальних траєкторій здобувачів. У межах цих програм здійснюється підтримка в плануванні навчального навантаження, постановці реалістичних цілей, розвитку професійних і творчих компетентностей, а також у подоланні труднощів адаптації до освітнього середовища. Особливого значення тьюторинг набуває для здобувачів з особливими освітніми потребами, оскільки дозволяє враховувати їхні психофізичні можливості та темп навчання.

*Адаптація навчальних вимог і методик* передбачає гнучке коригування освітнього процесу з урахуванням індивідуальних психофізичних особливостей здобувачів. Вона включає використання мультимедійних ресурсів, спеціалізованого програмного забезпечення, альтернативних форм подання навчального матеріалу та різноманітних способів оцінювання результатів навчання. Такий підхід сприяє підвищенню доступності музичної освіти, зменшенню навчального стресу та забезпеченню об'єктивності оцінювання.

*Психокорекційні та стрес-менеджмент техніки* спрямовані на зниження рівня тривожності, подолання внутрішніх психологічних бар'єрів і формування стійкості до емоційних навантажень, характерних для музично-виконавської діяльності. До них належать техніки релаксації, дихальні вправи, методи когнітивної саморегуляції, елементи арт-терапії та музикотерапії. Їх застосування підвищує мотивацію до навчання, сприяє збереженню психічного здоров'я та підтримує позитивну професійну ідентичність здобувачів.

*Соціальна та культурна інтеграція* передбачає цілеспрямоване залучення здобувачів до різноманітних форм колективної діяльності, зокрема творчих проєктів, ансамблевого та оркестрового виконавства, концертних виступів, академічних дискусій і волонтерських ініціатив. Участь у таких видах активності сприяє формуванню почуття приналежності до освітньо-культурної спільноти, розвитку соціальної відповідальності та зміцненню міжособистісних зв'язків у навчальному середовищі.

Водночас соціально-культурна інтеграція виступає важливим чинником подолання соціальної ізоляції та стигматизації здобувачів з особливими освітніми потребами, забезпечуючи рівноправну участь у мистецькому та академічному житті закладу. Вона сприяє розвитку комунікативних навичок, толерантності та взаєморозуміння між усіма учасниками освітнього процесу, а також створює умови для реалізації творчого потенціалу кожного здобувача. У контексті інклюзивної музичної освіти такі практики підсилюють мотивацію до навчання,

формують позитивну професійну ідентичність та підтримують стійке залучення до освітнього й культурного простору закладу.

Застосування цих практик забезпечує не лише доступність освітнього середовища, а й підтримує здобувачів у подоланні бар'єрів, що виникають під час навчання, сприяє їхній інтеграції в академічне та творчо-професійне життя закладу. Дослідження також підкреслює, що ефективна соціально-психологічна підтримка є невід'ємною складовою реабілітаційних процесів, спрямованих на відновлення функціональної компетентності здобувачів освіти, підвищення рівня самоусвідомлення та мотивації до навчання. Окрім цього, така підтримка сприяє зниженню рівня тривожності та емоційного навантаження<sup>14</sup>.

У поєднанні з організаційними ініціативами, зокрема створенням спеціальних структурних підрозділів і впровадженням тьюторських програм, соціально-психологічні практики формують цілісну систему підтримки. Вона забезпечує рівні можливості у здобутті вищої освіти та сприяє підвищенню якості інклюзивного освітнього середовища в закладах музичної освіти.

На основі аналізу сучасних наукових досліджень та практичного досвіду закладів вищої та музичної освіти можна стверджувати, що ефективна соціально-психологічна підтримка здобувачів з особливими освітніми потребами вимагає системного та інтегрованого підходу. Вона повинна поєднувати організаційні, навчально-методичні та психо-соціальні компоненти, забезпечуючи одночасно академічний розвиток, творчо-професійну реалізацію та психологічне благополуччя здобувачів.

Це створює передумови для формулювання практичних рекомендацій щодо оптимізації системи підтримки в закладах музичної освіти. До основних напрямів такої оптимізації належить:

1. *Організаційна структура та координація діяльності* передбачають створення спеціальних структурних підрозділів або відділів інклюзії, які координують соціально-психологічну підтримку здобувачів із різними освітніми потребами, чітко визначення ролей і функцій персоналу закладу, включно з керівниками структурних підрозділів, викладачами та тьюторами, а також забезпечення ефективної взаємодії між адміністрацією, педагогічним колективом, здобувачами та зовнішніми партнерами, такими як інклюзивно-ресурсні центри, соціальні служби та медичні установи.

2. *Індивідуальні та групові програми підтримки* включають впровадження тьюторських та менторських програм для персоналізованого

---

<sup>14</sup> Османова А. Остряк Т. Соціально-психологічна підтримка та реабілітація здобувачів вищої освіти з інвалідністю. *Інклюзія і суспільство*. Випуск 1(9) 2025. С. 107–113.

супроводу здобувачів, планування їхніх індивідуальних навчальних траєкторій та розвитку професійних компетентностей, організацію індивідуальних психологічних консультацій, спрямованих на формування адаптивних стратегій, підвищення емоційної стійкості та самоусвідомлення, а також проведення групових тренінгів, навчальних майстерень і творчих проєктів, що сприяють розвитку комунікативних навичок та здатності до конструктивної взаємодії в колективі.

3. *Методичне та навчальне забезпечення* передбачає адаптацію навчальних програм і методик відповідно до психофізичних та творчих особливостей здобувачів, включно з використанням мультимедійних ресурсів, спеціального програмного забезпечення та альтернативних способів оцінювання; інтеграцію академічних та творчо-професійних завдань у навчальний процес для забезпечення комплексного розвитку здобувачів; а також застосування колективних навчально-творчих проєктів, концертних виступів і академічних дискусій як ефективних засобів соціальної та професійної інтеграції.

4. *Психосоціальна та емоційна підтримка* передбачає використання психокорекційних і стрес-менеджмент-технік для зниження тривожності та подолання психологічних бар'єрів; формування самооцінки, соціальної компетентності та психологічної стійкості здобувачів у навчальному та творчо-професійному середовищі; а також організацію програм соціальної та культурної інтеграції, що включають участь у колективних проєктах, волонтерських ініціативах і творчих заходах закладу.

5. *Професійний розвиток персоналу* передбачає підвищення кваліфікації викладачів та керівників структурних підрозділів у сфері інклюзивних практик та соціально-психологічного супроводу, проведення тренінгів і семінарів із формування інклюзивної культури, толерантності та культурної компетентності, а також впровадження внутрішніх практик рефлексії та обміну досвідом серед персоналу для безперервного вдосконалення підтримки здобувачів.

6. *Моніторинг та оцінка ефективності* вбачають регулярну оцінку результативності соціально-психологічної підтримки та адаптивності освітнього середовища, використання зворотного зв'язку від здобувачів і персоналу для коригування програм і методик, а також формування системи безперервного вдосконалення практик соціально-психологічного супроводу та інклюзивної організаційної культури закладу.

Застосування таких рекомендацій дозволяє закладам музичної освіти формувати цілісну систему соціально-психологічної підтримки, яка забезпечує рівні можливості для здобуття освіти, сприяє професійному і творчому розвитку здобувачів, а також зміцнює інклюзивну культуру закладу.

## ВИСНОВКИ

Розглянутий розділ засвідчує багатовимірний і комплексний характер інклюзивного освітнього середовища в закладах музичної освіти, яке інтегрує педагогічні, організаційні та соціально-психологічні аспекти освітнього процесу. Теоретико-методологічний аналіз сучасних підходів дозволив встановити, що ефективна реалізація інклюзії не обмежується створенням фізично доступного та архітектурно адаптованого простору. Вона передбачає цілеспрямоване формування сприятливого соціально-психологічного клімату, заснованого на принципах толерантності, взаємоповаги, партнерства та прийняття індивідуальних відмінностей, у якому здобувачі освіти відчують психологічну безпеку, підтримку та мотивацію до навчання й творчої самореалізації.

Особливу роль у забезпеченні ефективності інклюзивного освітнього середовища відіграє професійна компетентність педагогічного та управлінського персоналу закладів музичної освіти. Йдеться не лише про володіння спеціальними методиками навчання, а й про сформованість інклюзивних установок, здатність до професійної рефлексії, гнучкість у прийнятті педагогічних рішень та готовність адаптувати освітній процес до індивідуальних освітніх і творчих потреб здобувачів. Аналіз сучасних наукових досліджень і міжнародного досвіду підтверджує ефективність комплексних моделей підтримки, що поєднують тьюторинг, менторські програми, групові тренінги, психосоціальні інтервенції та адаптовані навчальні методики як засоби підвищення академічної успішності, творчого розвитку й соціальної інтеграції здобувачів.

Здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що формування інклюзивного середовища в закладах музичної освіти потребує системної координації дій усіх учасників освітнього процесу, зокрема адміністрації, керівників структурних підрозділів, викладачів, тьюторів, а також зовнішніх партнерів – інклюзивно-ресурсних центрів, соціальних і медичних служб. Лише узгоджена взаємодія організаційних, методичних та психосоціальних компонентів дозволяє забезпечити рівні можливості для здобувачів освіти, підвищити якість освітнього процесу та сформувати інклюзивну культуру закладу.

Таким чином, соціально-психологічна підтримка постає ключовим чинником ефективної реалізації інклюзивних підходів у музичній освіті. Вона забезпечує не лише подолання освітніх і психологічних бар'єрів, а й сприяє комплексному розвитку особистості здобувачів, зміцненню їхньої соціальної компетентності, емоційної стійкості та професійної ідентичності. Реалізація системної соціально-психологічної підтримки створює умови для формування адаптивного, толерантного та творчо орієнтованого освітнього середовища, у якому

різноманітність розглядається як ресурс сталого розвитку та професійного зростання.

## АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячене аналізу інклюзивної освіти в закладах мистецької та вищої музичної освіти, зокрема ролі соціально-психологічної підтримки здобувачів та персоналу. В умовах глобалізаційних та соціально-економічних трансформацій інклюзивна освіта виступає засобом забезпечення рівного доступу до навчання, розвитку творчого потенціалу та професійної самореалізації кожного учасника освітнього процесу. Особлива увага приділяється формуванню адаптивного освітнього середовища, яке враховує індивідуальні потреби здобувачів, сприяє розвитку толерантності та партнерських взаємин.

Розглянуто системний, соціально-психологічний та компетентнісний підходи до організації інклюзії, що забезпечують цілісне розуміння та ефективне впровадження інклюзивних практик. Аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду демонструє значущість створення структур підтримки, тьюторських і менторських програм, адаптованих навчальних траєкторій та психосоціальних практик.

Встановлено, що комплексна підтримка інклюзивного освітнього середовища підвищує академічну, творчо-професійну та соціальну інтеграцію. Запропоновано практичні рекомендації щодо оптимізації організаційної, методичної та психосоціальної підтримки у закладах музичної освіти. Дослідження підтверджує, що розвиток інклюзивного середовища є ключовим фактором формування гуманного, рівноправного та творчо активного освітнього простору.

## Література

1. Берегова М. І. Понятійно-термінологічна основа вивчення інклюзивної освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. 3. С. 23–27. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE\\_FILE\\_DOWNLOAD=1&Image\\_file\\_name=PDF/Nvmdup\\_2017\\_3\\_5.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmdup_2017_3_5.pdf)

2. Данілавічюте Е. А. Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2018. № 3. С. 7–19. [https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712696/2/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%87%D1%8E%D1%82%D1%94\\_2018\\_%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B0%20%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712696/2/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%87%D1%8E%D1%82%D1%94_2018_%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B0%20%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0.pdf)

3. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник. авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с. <https://ispukr.org.ua/?p=11772>

4. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб./ Тоні Бут; пер. з англ. К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 190 с. <https://knowledge.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/IndexForInclusion.pdf>

5. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: «Самміт-Книга», 2009. С. 17. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708183/2/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%97%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8.pdf>

6. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: монографія. К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708170/1/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf>

7. Лопатіна М. Ю. Основні напрями розвитку інклюзивної музичної освіти в Україні. *Імідж сучасного педагога*. 2021. (5(200)), 102–108. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5\(200\)-102-108](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5(200)-102-108)

8. Нижник Т. Досвід впровадження тьюторингу в інклюзивній освіті у вищих навчальних закладах Європи та США. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Том 12, № 7. С. 57–62. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i7-008https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d65b7cdf-d57e-4798-a158-0db551c5b750/content>

9. Ніколенко Л. Роль спеціального структурного підрозділу у формуванні інклюзивного освітнього простору закладів вищої освіти. *Science and Education*, № 2, 2025. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2025-2-11>

10. Османова А. Острянюк Т. Соціально-психологічна підтримка та реабілітація здобувачів вищої освіти з інвалідністю. *Інклюзія і суспільство*. Випуск 1(9) 2025. С. 107-113. <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2025-1-13>

11. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. К: ТОВ «Агенство Україна», 2019. 300 с. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>

12. Потапюк Л. М. Дендак А. С. Теоретичні засади впровадження інклюзивної освіти у вітчизняний простір. 2023. С. 65–71. URL: <https://intersci.eu/wp-content/uploads/2023/01/Scientific-knowledge-aesthetic-creativity-and-social-practices.pdf#page=66>

13. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.03 – корекційна педагогіка. Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 640 с. <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26e5094d-978b-4ff5-8f14-a8e405a0e412/content>

**Information about the authors:**

**Osmanova Alimie Mametivna,**

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,  
Associate Professor at the Department of Psychology and Sociology  
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University  
17 Ioanna Pavla II str., Kyiv, 01042, Ukraine

**Osmanov Diliaver Midatovich,**

Honored Artist of Ukraine, Associate Professor,  
Professor at the Department of Opera and Symphonic Conducting,  
National Music Academy of Ukraine  
1-3/11 Architect Horodetsky str., Kyiv, 01001, Ukraine